

KÖNYVSZEMLE

ENYEDI PÁL – MÁRK ATTILA, *A Magyar Unitárius Egyház orgonái I. A Háromszék-Felsőfehéri és a Székelyudvarhelyi Egyházkör (Kolozsvár–Budapest: Magyar Unitárius Egyház – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoport, 2021), 575 old.*

A szóban forgó legújabb orgonamono-gráfia Márk Attila árkosi unitárius énekvezér és Enyedi Pál, a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem tanára alapos és kitartó munkájának eredménye. Már előjáróban hangsúlyozni kell, hogy ez a munka példaértékű, és hogy az erdélyi orgonákról szóló monográfia jellegű publikációk közül bizonyára ez a legalaposabb, és a megszabott kereten belül (a Magyar Unitárius Egyház összes orgonájának felméréséről van szó) a legteljesebb és legátfogóbb.¹

A munka az árkosi orgona építésének 140. jubileumával kezdődött. Az orgona történetét kutatva, 2012-ben Márk Attila árkosi unitárius énekvezér átvizsgálta gyülekezetének levéltárát. Így derült ki, hogy a mai orgonának volt egy 1821-ben épített elődje. Az izgalmas felfedezés készítette Márk Attilát arra, hogy a szomszéd unitárius gyülekezetekben is folytassa ezt a

munkát. Nagyon érdekes felfedezéseit a *Háromszék* és a *Hargita Népe* napilapokban megjelent cikkeiben adta közre. Az anyag a *Magyar Egyházzene* folyóirathoz is eljutott, felkeltve a szerkesztő, Enyedi Pál érdeklődését, aki segítőtársként kapcsolódott be a kutatásba. 2015 óta a szerzőpáros a Magyar Unitárius Egyház megbízásával folytatta munkáját azzal a céllal, hogy az egész egyház orgonátörténetét feltárják.

A kutatás egy része a levéltárak anyagának feldolgozása volt, amelynek során a szerzők a gyülekezeti, egyházköri és püspökségi archívumokat kutatták át orgonát említő bejegyzések után, de az állami és egyéb irattárakat is meglátogatták. Ehhez járult egy hosszan listázott, átfogó szakirodalom vizsgálata (beleértve helyi monográfiákat és egyéb másodlagos forrásokat, talán csak mellékesen előkerült néhány orgonaadattal), amivel az unitárius egyház orgonáira vonatkozó tudnivalókat kiszűrték és feldolgozták. A könyv hátsó borítóján említett „sok ezer oldal” átolvasott irat és irodalom szerény megfogalmazás, a „több mint

¹ A kolozsvári Vallásszabadság Házában 2022. május 24-én 18 órai kezdettel megtartott könyvbemutatón elhangzott szabad előadás írott összefoglalója.

tízezer oldal” vagy akár „több tízezer oldal” jobban megközelítheti a valóságot. A kutatás másik fontos része volt minden hangszer alapos felmérése a helyszínen. Sokszor sikerült elrejtett beírásokat felfedezni, vagy nehezen észrevehető nyomok alapján az orgona korábbi szerkezetét, illetve átépítésének történetét feltárni. Mindez sok ezer kilométeres utazással járt – olykor egy-egy orgonát vagy levéltárat kétszer is meg kellett látogatni – és sok ezer óra munkát jelentett.

Eredményként nagyon sok érdekes és értékes, eddig nem ismert adat került napvilágra, amely tudósít orgonaépítők tevékenységéről – beleértve a javításokat, a benyújtott, de esetleg nem is kivitelezett terveket és árajánlatokat – vagy korábbi, már nem létező orgonákról. Az első kötet összesen harmincnyolc gyülekezet orgonáinak történetét, illetve leírását tartalmazza. Az anyagot olvasva belemerülhetünk a múlt mindennapjaiba és azok problémáiba is. A fellelt dokumentumok függvényében részletesen olvashatunk mind az orgonaalapok gyarapításáról, mind az építési tárgyalások és elszámolások folyamatáról. Sokszor értesülünk arról, hogy nehéz volt egy orgonaépítés után megfelelő organistát találni. A sokféle adatnak köszönhetően a könyv nemcsak hangszer- és zenetörténeti jelentőségű, hanem gyülekezet- és egyháztörténeti szempontból is értékes. Ugyanígy akár további iparvagy kereskedelem-történeti munká-

hoz is anyagot szolgáltatathat, mivel sok szerződést tartalmaz, illetve a fizetésről és egyéb, a munkaviszonyokról szóló részleteket.

Hogy e munka jelentőségét felmérhessük, az erdélyi orgonák kutatásának történetére is pillantást kell vetnünk. Az első, földrajzilag és felekezetiileg átfogó könyv Dávid István 1996-ban megjelent *Műemlék orgonák Erdélyben* című műve volt. Ez elsősorban leltári adatokon alapszik, néhány esetben levéltári kutatás és/vagy helyszíni vizsgálat során előkerült adatokat is közöl, és körülbelül ezer orgonát említ. 2000-ben jelent meg Hermann Binder *Orgeln in Siebenbürgen* című könyve, amely főleg a szász evangélikus egyház orgonáiról szól, ezeknek teljes felsorolásával és építőikről közölt adatokkal.

Azóta több kutatási eredmény jelent meg részterületekről; így mások mellett Molnár Tünde a 20. század orgonáiról írt, Orosz Otília az Érmelléki Református Egyházmegye hangszereiről, Steffen Schlandt a Barcaság orgonaépítőiről, Sipos Dávid négy történelmi református egyházmegye orgonáiról (itt is sok új adat került elő nagyon részletes levéltári kutatással), jelen sorok írója Kolozs, Szilágy és Beszterce-Naszód megye orgonáiról. Az említett munkák közül egyesek inkább a szakirodalom kiértékelésén alapszanak, mások a helyszínelésre vagy a levéltári kutatásra összpontosítanak. Fontos hangsúlyozni, hogy egyedül a ma be-

mutatandó monográfia törekszik egyforma alapossággal mindhárom megközelítésre.

Példaértékű és az erdélyi történelmi egyházak közül egyedülálló az unitáriusok teljes egyházra vonatkozó megbízása, sőt anyagi támogatása, amelyhez öröndetes módon a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem segítsége is társult a kutatási program befogadásával. Nem biztos, hogy ezek nélkül lett volna kellő kitar-

tás az immár tíz éve folyó munka első részét ilyen alaposan végigvinni. A terv kivitelezésével az unitárius egyház elsőként és egyetlenként mondhatja majd, hogy orgonáinak kutatása teljesen befejezett munka, hogy gyakorlatilag minden adat, amely levéltárakból, szakirodalomból és másodlagos forrásokból, valamint helyszíni vizsgálatokkal kideríthető, összegezve kiadásra került.

Erich Türk